

Aktualizace Koncepce rozvoje regionálních funkcí knihoven v Jihomoravském kraji v letech 2019–2020

1 Úvod

Koncepce regionálních funkcí knihoven Jihomoravského kraje na období 2015–2020, která získala podporu vedení Jihomoravského kraje, usiluje o další zkvalitňování systému regionálních služeb poskytovaných krajskou knihovnou ve spolupráci s pověřenými knihovnami.

Významným mezníkem v průběhu jejího naplňování bylo přijetí dokumentu přijatého a schváleného vládou ČR *Koncepce rozvoje knihoven ČR na léta 2017 – 2020*, která jako jednu z prioritních oblastí k zajištění budoucího rozvoje knihoven stanovila budovat knihovny jako „otevřená vzdělávací, kulturní, komunitní a kreativní centra“. V rámci koncipování výchozí situace ke splnění tohoto cíle uvádí systém regionálních funkcí, a to nejen v podobě konkrétní praktické pomoci ze strany pověřených knihoven, ale i potřebného odborného zázemí:

„Pro fungování knihoven v menších obcích má zásadní význam systém podpory regionálních funkcí knihoven, jehož prostřednictvím jim krajské a další knihovny poskytují podpůrné služby. Cílem je zejména zajištění dostupnosti VKIS ve všech místech ČR a vyrovnání rozdílů v úrovni poskytování služeb obyvatelům měst a malých obcí.“

Předložená aktualizace si klade za cíl zohlednit proměny, kterými procházejí veřejné knihovny ve vztahu ke stále rostoucím požadavkům uživatelů a současně požadavkům na vzdělávání knihovníků, které vychází z *Koncepce celoživotního vzdělávání knihovníků* schválené Ústřední knihovnickou radou ČR dne 5. 12. 2016.

Východiskem pro zpracování aktualizace se stal dotazníkový průzkum pro obsluhované knihovny, který připravilo oddělení vzdělávání a krajské metodiky MZK na podzim 2018 a jehož cílem bylo podpořit další rozvoj a fungování regionálních funkcí v Jihomoravském kraji a získat konkrétní podklady pro jejich budoucí směřování.

Otázky v dotazníku byly rozděleny do pěti oblastí vymezujících klíčová témata pro další směřování regionálních funkcí v Jihomoravském kraji:

Kulturní a vzdělávací akce v knihovně

Vzdělávání knihovníků

Metodické návštěvy a konzultace

Výměnné soubory

Spolupráce s obcí

Výsledky průzkumu přinesly nové podněty, upozornily na nebezpečí možných rozdílů v úrovni poskytování veřejných knihovnických a informačních služeb mezi jednotlivými regiony, na problematickou situaci vzdělávání knihovníků v obcích do 1 000 obyvatel a neuspokojivou situaci v prostorovém zabezpečení podmínek pro činnost menších knihoven.

Právě na knihovny v obcích do 1 000 obyvatel by se měla do roku 2020 zaměřit pozornost regionálních oddělení pověřených knihoven Jihomoravského kraje pod odborným vedením Moravské zemské knihovny v Brně. A to nejen z důvodu takřka 50% zastoupení právě těchto knihoven mezi obsluhovanými knihovnami, ale také pro naplňování vize předložené *Koncepcí rozvoje knihoven v České republice na léta 2017–2020*:

„Společně tvoříme knihovny jako nabídku služeb a informačních zdrojů a otevřeného prostoru pro vzdělávání, kulturu a osobní rozvoj.“

2 Trendy v rozvoji regionálních funkcí

Trendy v rozvoji veřejných knihovnických a informačních služeb se odrážejí v požadavcích, které jsou kladeny na zajišťování regionálních služeb obsluhovaným knihovnám. S rostoucím trendem budovat knihovny jako místa setkávání, jako komunitní centra, jako místa podpory čtenářské, informační a mediální gramotnosti, se zvyšují nároky na výkon regionálních funkcí krajských a pověřených knihoven, od kterých se očekává metodická i praktická pomoc při naplňování těchto požadavků.

Trendům vychází vstříc také chystaná novela *Metodického pokynu Ministerstva kultury k zajištění výkonu regionálních funkcí knihoven a jejich koordinaci na území České republiky*, která přináší zcela nový standard, novou regionální službu **Komunitní aktivity knihoven (podpora komunitní funkce knihovny)**, jejímž poskytovatelem budou krajské a pověřené knihovny a příjemcem obsluhované knihovny v regionu. Cílem služby je Podpora komunitní funkce knihovny, knihovna jako místo setkání, poznávání a spolupráce komunit, jako centrum společenského a kulturního života obce. Služba spočívá v metodické, případně praktické pomoci při pořádání kulturních a vzdělávacích akcí, které přispívají k rozvoji společenského a kulturního života v obci. Zahrnuje také podporu spolupráce se školami a dalšími subjekty v místě a jejím obsahem jsou ukázkové lekce, besedy aj. aktivity na místě v obsluhované knihovně, následky v pověřené knihovně pod.

Největší překážkou proměny knihoven v komunitní centra brání především nedostatečné prostory, neodpovídající vybavení, v menších obcích také personální a časové limity ze strany knihovníků, jak potvrzují výsledky dotazníku napříč jednotlivými regiony.

SWOT analýza

Silné stránky (Strengths)

Cíl: Maximalizovat. Rozšiřovat

- Knihovny jako otevřená, bezpečná a příjemná místa k poskytování VKIS, k setkávání, k volnočasovým aktivitám a podporu neformálního vzdělávání
- Spolupráce s MŠ a ZŠ u větších knihoven
- Dostupnost služeb knihovny
- Dobrá spolupráce s pověřenými knihovnami
- Rozvíjejí se komunitní aktivity v knihovnách nad 1 000 obyvatel

Slabé stránky (Weakness)

Cíl: Nutno koncepčně řešit

V knihovnách obcí do 1 000 obyvatel:

- Propagace služeb knihovny
 - Nízká míra vzdělávání knihovníků
 - Nedostatek nabídky kulturních a vzdělávacích akcí
 - Malá spolupráce s MŠ a ZŠ zejména v menších obcích
- V knihovnách všech velikostí:
- Omezené prostředky na nákup výměnných fondů
 - Omezené prostředky na nákup knihovních fondů (kmenových fondů knihoven)
 - Malá účast knihovníků z menších obcí na poradách

Příležitosti (Opportunities)

Cíl: Maximalizovat. Realizovat

- Rozvíjet spolupráci s MŠ a ZŠ včetně spolků a dalších institucí v místě
- Vytvořit i z nejmenších knihoven místa setkávání občanů s nabídkou volnočasových aktivit a neformálního vzdělávání
- Posílení komunitní role knihoven
- Využití dobrovolníků v knihovnách
- S podporou pověřených knihoven realizovat průzkumy spokojenosti uživatelů
- Využívání státních a regionálních dotací (např. Knihovna 21. století, regionální projekty SKIP Velká Morava)
- Prezentace knihoven na sociálních sítích
- Zpřístupňování informací z veřejné správy
- Fundraising

Hrozby (Threats)

Cíl: Monitorovat. Eliminovat

- Neúčast na vzdělávacích akcích může vést ke stagnaci činnosti knihovny
- Nedostatek finančních prostředků na nákup výměnného fondu a nákup knihovního fondu (kmenového fondu) knihovny může vést k úbytku uživatelů a nezájmu o využívání služeb knihovny
- Nejistota finančního zabezpečení regionálních služeb v obcích a ve městech, přerušení kontinuity poskytování služeb
- Neochota obce investovat do modernizace řešení prostorové situace knihoven.
- Nedostatečná spolupráce mezi knihovnami organizacemi a dalšími institucemi v místě
- Nedostatečná aktualizace knihovních fondů
- Administrativní zátěž knihovníků malých knihoven

3 Kulturní a vzdělávací aktivity

Podle výsledků dotazníkového průzkumu plní stále většina zejména menších knihoven roli výpůjčních míst bez další nabídky volnočasových aktivit. V celkovém souhrnu nabízí necelých 59 % knihoven, které se zúčastnily dotazníkového průzkumu, nabídku kulturních a vzdělávacích akcí, přičemž čím větší knihovna, tím lepší nabídka těchto služeb.

Kategorie podle počtu obyvatel	ANO v %	NE v %
do 500	39,25	60,74
501 až 1 000	49,29	50,7
1 001 až 3 000	79,01	20,98
3 001 až 5 000	76	24
5 001 až 10 000	100	-
Více než 10 001	100	-
CELKEM	58,66	41,33

Spolupráci s mateřskou a základní školou se daří ve větších sídlech, malé obce mnohdy mateřskou ani základní školu nemají, přesto některé knihovny pro děti akce pořádají. Spolupráci s pověřenou knihovnou při pořádání akcí se nedaří až 70 % knihovnam v obcích do 500 obyvatel. V obcích do 1 000 obyvatel nespolupracuje 62 % knihoven.

Cíl

Usilovat s podporou pověřených knihoven o rozšíření nabídky kulturních a vzdělávacích akcí zejména v knihovnách do 1 000 obyvatel, usilovat o zohlednění těchto aktivit u zřizovatelů knihoven při hodnocení práce knihovny.

Ve snaze o zlepšení metodické pomoci obsluhovaným knihovnam při pořádání kulturních a vzdělávacích akcí budují pověřené knihovny interní databanku kontaktů na regionální autory, která umožňuje zvyšovat míru využití těchto autorů v obsluhovaných knihovnách.

Preferovat zajišťování autorů do knihoven přes pověřenou knihovnu, vícenásobné využití besed v regionálně blízkých knihovnách.

4 Výměnné fondy

Nabídka výměnných fondů patří mezi jednu z klíčových regionálních služeb. Zejména v případě knihoven, jejichž obce nepřispívají na nákup knihovních fondů, je dostatečná nabídka výměnných fondů přímo existenční záležitostí.

S ohledem na rozdíly v nákupu výměnných fondů v jednotlivých regionech je cílem podpořit stabilitu fungování této služby, získat dostatek finančních prostředků ve všech regionech na pokrytí požadavků obsluhovaných knihoven.

Cíl

Postupné stírání rozdílů v nákupu výměnných fondů v regionech. Usilovat o kvalitní nákup literatury prostřednictvím výměnných fondů a současně podporovat nákup kmenových fondů v knihovnách.

5 Vzdělávání knihovníků

Až 47 % respondentů z obcí do 500 obyvatel a 45 % respondentů z obcí 501 až 1 000 obyvatel nenavštívilo v roce 2017 žádnou vzdělávací akci. Jako hlavní důvod neúčasti byl uváděn časový souběh vzdělávací akce a hlavního zaměstnání (týká se pouze neprofesionálních knihoven).

Cíl

Pokračovat v nabídce vzdělávání také prostřednictvím e-learningových kurzů nabízených prostřednictvím portálu kurzy.knihovna.cz, i nadále zveřejňovat prezentace z konaných akcí, publikovat výstupy z akcí i nadále v knihovnickém časopise Duha.

6 Spolupráce s obcí

Většina knihoven uvádí dobrou spolupráci s obcí. Podporovat dobré jméno knihovny medializací a propagací její činnosti (obecní zpravodaj, sociální síť, obecní nástěnka) včetně ročního shrnutí činnosti, seznamu proběhlých aktivit.

Cíl

Podporovat vydávání ročních zpráv o činnosti knihovny, nabízet knihovnám příklady výročních zpráv, šablony pro jejich zpracování, uvádění příkladů dobré praxe.

7 Komunitní role knihoven

Mezi nejdůležitější vizi patří přeměna knihoven v komunitní centra svých měst a obcí. Tomuto požadavku vychází vstříc Moravská zemská knihovna v Brně, která v roce 2018 zahájila nový způsob oceňování knihoven s důrazem na jejich komunitní funkci **Komunitní knihovna Jihomoravského kraje** a **TOP Komunitní knihovna Jihomoravského kraje** ve shodě se současnými trendy podporujícími vizi knihoven jako míst setkávání a rozvoje komunit v místě s mezigeneračním přesahem.

Diplom „*Za aktivní přínos knihovny v rozvoji komunitního života obce, za podporu kulturního a společenského života a nadstandardní rozvoj veřejných knihovnických a informačních služeb*“ může získat knihovna v jedné ze soutěžních kategorií podle velikosti sídla.

v kategorii 501 až 1 000 obyvatel:

v kategorii 1 001 až 3 000 obyvatel

v kategorii 3 001 až 5 000 obyvatel

v kategorii 5 001 až 10 000 obyvatel:

v kategorii 10 001 a více obyvatel

V tomto způsobu oceňování budeme pokračovat na krajské úrovni i do budoucna.

Moravská zemská knihovna bude současně podporovat oceňování knihoven a knihovníků v jednotlivých regionech.

Nejčastěji uváděnými bariérami na cestě ke komunitní knihovně bývají uváděny nedostatečné a nemoderní prostory. S ohledem na pokračující trend otevřených knihoven nabízejících volnočasové a vzdělávací aktivity všem generacím **bude i do budoucna jednou z hlavních priorit využití nabídky dotačního titulu Obecní knihovny a ve spolupráci s Metodickým centrem pro výstavbu a rekonstrukce knihoven při Moravské zemské knihovně budovat s podporou pověřených knihoven zejména z obecních knihoven moderní kulturní a vzdělávací centra (regionální témata ze současnosti i historie obce).**

Sumarizace cílů pro období 2019 – 2020

Na úrovni Moravské zemské knihovny:

- V rámci koordinace rozvoje regionálních funkcí v Jihomoravském kraji podporovat rovnoměrné poskytování regionálních služeb, hledat možnosti pro optimální zajištění nákupu výměnných fondů
- Ve spolupráci s pověřenými knihovnami usilovat o optimální nabídku kulturních a vzdělávacích aktivit v knihovnách
- Nabídkou vzdělávacích aktivit podporovat celoživotní vzdělávání knihovníků
- Rozvíjet na úrovni kraje dobrou spolupráci se zřizovateli knihoven a představiteli místní správy a samosprávy
- Medializace knihoven a výsledků jejich činnosti
- Vyhodnocení plnění koncepce RF v JMK za období 2015 – 2020

Na úrovni ředitelů pověřených knihoven:

- Usilovat o propagaci knihoven a podporu jejich činnosti na platformě pravidelných regionálních setkání starostů a místostarostů s minimálně roční periodicitou

Na úrovni vedoucích regionálních oddělení pověřených knihoven:

- Podporovat vícezdrojové financování regionálních projektů na podporu kulturní a vzdělávací činnosti v knihovnách prostřednictvím dotačního titulu Knihovna 21. století, podporovat aktivní zapojení zejména menších knihoven do projektu Jižní Morava čte
- Propagovat a podporovat celoživotní vzdělávání knihovníků v obsluhovaných knihovnách, propagace vzdělávacích akcí pořádaných Moravskou zemskou knihovnou a pověřenými knihovnami
- Průběžně monitorovat činnost obsluhovaných knihoven, organizovat regionální oceňování obsluhovaných knihoven spojené s jejich medializací
- Formou výročních zpráv o činnosti veřejných knihoven regionu předkládat zřizovatelům knihoven informace o činnosti obsluhovaných knihoven za uplynulý rok

Na úrovni obsluhovaných knihoven:

Ve spolupráci s pověřenými knihovnami:

- připravit a realizovat průzkum spokojenosti uživatelů
- věnovat pozornost aktualizaci webových stránek knihovny a propagaci činnosti knihovny
- předkládat zřizovateli informace o činnosti knihovny za uplynulý rok

Hlavním cílem pro období 2019 – 2020 je podpora kulturních a vzdělávacích aktivit v knihovnách s důrazem na podporu čtenářství, zejména s pomocí projektu Jižní Morava čte, zajímavá nabídka vzdělávacích aktivit podporující zájem o celoživotní vzdělávání knihovníků, oceňování dobře pracujících knihoven a zejména podpora vnímání knihoven jako nedílné součásti kulturní infrastruktury společnosti.

Závěr

Jedním z rozhodujících faktorů pro naplnění předložené aktualizace bude nejen vzájemná podpora a spolupráce mezi Moravskou zemskou knihovnou a pověřenými knihovnami, ale zejména finanční prostředky, s jejichž pomocí bude možné zajistit fungující systém regionálních funkcí v Jihomoravském kraji.

V uvedeném období bude pozornost zaměřena především na rozvoj veřejných knihovnických a informačních služeb včetně kulturně výchovné a vzdělávací činnosti v knihovnách obcí do 1 000 obyvatel.

Nezbytným předpokladem k proměně knihoven v oblíbená a navštěvovaná kulturní centra komunitního charakteru jsou moderní interiéry a odpovídající vybavení jak po stránce mobiliáře, tak po stránce technické. Jihomoravský kraj poskytuje každoročně podporu knihovnám v obcích do 3000 obyvatel prostřednictvím dotačního titulu Obecní knihovny. Ve spolupráci se zřizovateli tak bude možné zajistit uživatelům i těch nejmenších obcí přístup ke knihovnickým a informačním službám ve shodě s požadavky Metodického pokynu Ministerstva kultury - Standardu pro dobrou knihovnu a naplnit požadavek rovnoměrného poskytování regionálních služeb ve všech obsluhovaných knihovnách Jihomoravského kraje.

*Zpracovalo oddělení vzdělávání a krajské metodiky MZK ve spolupráci s pověřenými knihovnami Jihomoravského kraje.
Červen 2019.*